

A decorative graphic consisting of three blue circles of varying sizes and two thin blue lines. One line starts from the top left and passes through the center of the top and middle circles. Another line starts from the top right and passes through the center of the bottom circle. The circles are semi-transparent with a gradient from light to dark blue.

Toimenpidesuunnitelma

- ehdotus**

Sähköiset sisällöt yleisiin kirjastoihin - hanke
2.11.2012

Sisällys

1. Johdanto	2
2. Kokoelma	2
2.1 Kokoelman muodostus	2
2.1.1 E-aineistolinjaus	2
2.1.2 Omakustanteet ja digitointi valtakunnallisesti.....	3
2.1.3 Julkishallinnon tuottama tieto.....	4
2.2 E-aineiston hankinta	4
2.3 E-aineiston käyttö ja käytettävyys	5
2.3.1 Käytettävyys.....	5
2.3.2 Käyttö ja kokonaisratkaisu.....	7
3 Kirjaston rooli verkossa ja muuttuvassa toimintaympäristössä	8
3.1 Tiedon kokoaminen ja e-aineiston löydettävyyden helpottaminen	8
3.1.1 Kuvailutieto.....	8
3.1.2 E-aineiston löydettävyys.....	8
4. Osaamistarpeet ja koulutus	9
5. Tiedotus ja markkinointi	10
5.1. Tiedotus	10
5.2. Markkinointi.....	11
6. Tutkimus ja yhteistyö	12
7. Yhteenveto ja tiivistelmä	12

1. Johdanto

Sähköiset sisällöt yleisiin kirjastoihin – hanke laati keväällä 2012 e-aineistostrategian, joka on esitelty Opetus- ja kulttuuriministeriölle ja Yleisten kirjastojen neuvostolle. Hyväksytyyn strategiaan pohjalta on nyt valmistumassa toimenpidesuunnitelma.

Toimenpidesuunnitelman tarkoitus on olla konkreettinen sisältäen sekä yhteisesti sovittuja linjauksia että vaihtoehtoisia toteuttamistapoja. Toimenpidesuunnitelma on pyritty laatimaan siten, että se joustavasti taipuu jatkuvaan muutokseen ja kehitykseen, joka on valitseva e-aineistomaailmassa. E-aineistot termi viittaa tässä yhteydessä digitaalisessa muodossa oleviin tallenteisiin kuten esimerkiksi kirjoihin, erilaisiin raportteihin, lehtiin, musiikkiin, äänikirjoihin ja elokuviin.

E-aineistostrategiassa käsiteltiin jo sitä viitekehystä, jolla on vaikutusta suoraan kirjaston palveluihin. E-aineistopalveluja suunniteltaessa on huomioitava erityisesti kansalliset linjaukset, joissa tavoitteena ovat mm. palveluiden yhteen toimivuus ja avoimet ratkaisut. Valtakunnallisia palveluja rakennettaessa on suunnittelulla ja eri vaihtoehtojen arvioinnilla erityisen suuri merkitys.

Tätä toimenpidesuunnitelmaa laaditaan tilanteessa, jossa kirjastojen e-aineistot puhuttavat niin Yhdysvalloissa, kuin naapurimaissammekin. Keskustelua herättää erityisesti kirjastojen oikeus päättää itsenäisesti e-aineistokokoelmiensa sisällöistä ilman erilaisia aikatai aineistorajoitteita. Suomessa e-aineistot ovat vasta tulossa yleisten kirjastojen kokoelmiin. Erilaisia ratkaisuja arvioitaessa onkin tärkeää huomioida niiden maiden kokemukset, joissa e-aineistot ovat olleet osa yleisten kirjastojen kokoelmia jo pidemmän aikaa. Kokemukset muualta osoittavat, että yleisten kirjaston oma aktiivinen rooli e-aineistojen hankinnan, hallinnan ja jakelutapojen suhteen on oleellisen tärkeää. Tietämys asiakaskunnan tarpeista syntyy lähellä toimintaa ja vain siten voidaan luoda toimivia ratkaisuja, jotka aidosti palvelevat kohderyhmäämme, yleisten kirjastojen asiakkaita.

Tekstissä käytettävät lyhenteet:

AVI = Aluehallintovirasto
 ELY = Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
 FinElib = Kansallinen elektroninen kirjasto
 JHS = Julkisen hallinnon suositukset
 KDK = Kansallinen digitaalinen kirjasto
 OKM = Opetus- ja kulttuuriministeriö
 SSYK = Sähköiset sisällöt yleisiin kirjastoihin – hanke
 YKN = Yleisten kirjastojen neuvosto

2. Kokoelma

2.1 Kokoelman muodostus

2.1.1 E-aineistolinjaus

Yleisissä kirjastoissa e-aineistokokoelman muodostus on ollut ongelmallinen tehtävä. Asiakkaille on haluttu tarjota aineistoja myös digitaalisessa muodossa, mutta hankittujen aineistojen käyttö on jäänyt vähäiseksi. Yleisten kirjastojen tarjoama e-aineisto ei vastaa nykyisellään kirjastojen asiakaskunnan tarpeisiin. Toisaalta aineistojen tiedotus, käytönopastus ja markkinointi ovat myös olleet riittämättömiä.

Kokoelmalinjauksista päätettäessä yleiset kirjastot joutuvat arvioimaan vuosittain myös e-aineistokokoelmansa. Arvioinnin tueksi ja avuksi on syytä luoda yhteinen yleisten kirjastojen e-aineistolinjaus. E-aineistolinjaus toimii kokoelmatyön tukena, mutta jokainen kirjasto luonnollisesti päättää edelleen itse e-aineistokokoelmansa sisällön.

E-aineistolinjauksen perustana on kirjastojen hankkimien e-aineistojen aktiivinen käyttö, mikä tarkoittaa myös henkilökunnan hyvää perehtyneisyyttä tarjolla olevaan aineistoon. Kokoelman käyttöarvo on tärkeämpi tekijä kuin kokoelman laajuus. Oleellista on, että käytettävissä olevat e-aineistot tunnetaan ja niitä osataan tarjota asiakaskunnalle. Hajanainen useasta eri paikasta hankittu kokoelma erilaisine käyttöehtoineen on liian hankala ja raskas jalkauttaa tehokkaasti osaksi asiakaspalvelua.

Hyvin tehty linjaus vaatii informaatiota. Sitä tarvitaan eri lähteistä ja eri tavoin hankittuna. Linjauksen pohjaksi tehdään seuraavaa:

- Teetetään kuluttajatutkimus. Tutkimuksen avulla selvitetään mm. digitaalisen musiikin roolia yleisten kirjastojen kokoelmissa. Onko digitaalinen musiikki osa kirjastojen kokoelmia, vai onko syytä keskittyä muiden aineistolajien tarjontaan digitaalisena? Tutkimuksen avulla voidaan selvittää myös muiden digitaalisten aineistojen käyttöä, ja löytää mahdollisesti niiden asiakkaiden tarpeet, jotka tällä hetkellä eivät käytä kirjastojen palveluja. Kuluttajatutkimuksen pohjaksi mietitään tutkimuskysymykset lokamarraskuun aikana.
- Yleisten kirjastojen tietokantojen käytöstä pyydetään tilastot FinElibiltä, sekä muutamilta suurilta kirjastokimpoilta. Tietokantojen evaluoinnilla pystytään selvittämään, mitkä tietokannat ovat oleellisia kirjastojen kokoelmissa. Viitetietokannat ovat perusteltuja vain siinä tapauksessa, jos niiden käyttö on runsasta, tai ne ovat tärkeitä tietopalvelun apuvälineitä. Tällaisia viitetietokantoja voivat olla esimerkiksi jotkin artikkeli- viitetietokannat. Kirjastojen tulisi myös tarkkaan harkita, onko kuntalaisten edunmukaista, että samoja aineistoja lisensoidaan monien eri tahojen kautta: korkeakoulujen, muiden oppilaitosten ja yleisten kirjastojen toimesta.
- Tutkitaan eReading – hankkeen koekäyttövaiheen tulokset. Koekäyttö toteutetaan Helmet-kirjastoissa vuoden 2012 lopulla ja siitä saadaan alustavaa käyttö- ja käytettävyydinformaatiota linjauksen tueksi. Tämän avulla pystytään mahdollisesti ennustamaan kotimaisen kirjallisuuden kysyntää ja arvioimaan tarjottavan palvelun käytettävyyttä. E-reading – hankkeesta saadaan toivottavasti myös ennuste siitä, milloin ja minkälaisin ehdoin kotimainen kaunokirjallisuus on osa yleisten kirjastojen digitaalista aineistoa. Yleisille kirjastoille tämä informaatio on tärkeää, jotta hankintoihin voidaan varautua määrärahojen puitteissa.
- Arvioidaan Helmet-kirjastojen käyttöönottamaa OverDrive-palvelua. OverDrive antaa viitettä vieraskielisen, erityisesti englanninkielisen aineiston käytöstä ja tarpeesta.
- Selvitetään yhteistyössä OKM:n kanssa, onko mahdollista ostaa joitakin aineistoja kaikkien yleisten kirjastojen käyttöön. Vapaaksi ostettava aineisto voisi olla esimerkiksi kirjallisuutta, josta painokset ovat loppuneet tai kansallisesti tärkeää ja käyttäjiä kiinnostavaa aineistoa.

2.1.2 Omakustanteet ja digitointi valtakunnallisesti

Kustannustoiminnan muutos ja omakustanteiden määrän jatkuva kasvu heijastuu jo maa-

ilmalla yleisten kirjastojen toimintaan. Yhdysvalloissa yleiset kirjastot ovat jo suuntautuneissa sellaisiin digitaalisten jakeluratkaisujen käyttöönottoon, jotka mahdollistavat asiakkaiden omakustanteiden ja pienten kustantajien teosten liittämisen kirjaston kokoelmaan.

Suunniteltaessa yleisten kirjastojen e-aineistopalvelukokonaisuutta myös tämä mahdollinen kustannuskentän muutos tulisi huomioida.

Selvitetään valtakunnallista toimintatapaa ja prosessia:

- miten yleiset kirjastot osallistuvat mahdollisesti asiakkaiden omien teosten julkaisuun
- millä tavalla prosessi on järkevintä organisoida
- minkälaisia kustannuksia se teettää niin henkilö- kuin ohjelmistohankintojenkin osalta
- Kirjastoissa syntyvän digitaalisen materiaalin hyödyntäminen osana kokoelmaa, esim. videoidut satutunnit ym.

Aineistojen digitoinnin suhteen on lisäksi selvitettävä:

- mikä on yleisten kirjastojen osuus ja tehtävä digitoinnissa. Yleisten kirjastojen toimintakenttään voisi kuulua luontevasti paikallisaineiston digitointi ja sen liittäminen osaksi yhteiskäyttöistä valtakunnallista kokoelmaa, josta voitaisiin luoda haluttaessa näkyminä paikallisia ”Digitaalisia lähikirjastoja”. Kirjastot toimivat näin kulttuuriperinnön välittäjinä ja kansalaisten osallisuuden rakentajina. Yhteistyö muiden toimijoiden, kuten maakuntamuseoiden kanssa on oleellinen osa toimintaa. Yleisten kirjastojen tärkeänä tehtävänä on nähtävä myös paikallisen kulttuuriperinnön jakaminen ja sen välittäminen eteenpäin yhteiseen kansalliseen (KDK) ja eurooppalaisen (Europeana) portaaliiin.
- tulisiko yleisten kirjastojen tarjota digitointimahdollisuus asiakkaiden käyttöön ja minkälaisia kustannuksia palvelun tarjonnasta syntyisi.

2.1.3 Julkishallinnon tuottama tieto

Julkishallinto tuottaa suuret määrät sähköisessä muodossa olevia julkaisuja, jotka ovat tärkeitä yleisten kirjastojen asiakkaille. Ongelmana on, että tieto näistä julkaisuista on hajanalla ja hankalasti hallittavissa. Tieto tulisi koota ja indeksoida helposti löydettäväksi.

Julkishallinnon tuottaman tiedon kokoamisen eri vaihtoehtoja on tutkittava. Tärkeää on, että ratkaisu perustuu jatkuvuudelle ja, että se on helposti yhdistettävissä kirjastojärjestelmiin. Ilman integrointia kirjastojärjestelmiin on vaarana, että tieto jää löytymättä esimerkiksi asiakaspalvelutilanteissa.

Kirjastot.fin loppuvuodesta julkaistava Makupalat – palvelu mahdollistaa julkishallinnon tuottaman tiedon kokoamisen ja integroinnin. Makupalat on mahdollista myös yhdistää rajapinnan kautta kirjastojärjestelmiin.

- Makupalat – palvelua ja muita mahdollisia vaihtoehtoja tutkitaan niin käytettävyyden kuin kokonaisarkkitehtuurinkin kannalta.

2.2 E-aineiston hankinta

Yleisten kirjastojen toimintakenttä on laaja ja asiakkaiden aineistokysyntä voi vaihdella

nopeassakin syklissä. Asiakastoiveisiin vastaaminen vaatii joustavaa ja tarpeisiin muunnattavaa hankintaa. E-aineistojen hankinnassa yleisten kirjastojen yhteistyöllä voidaan saavuttaa merkittävää taloudellista ja pääallekkäistyön säästöä niin hankinnassa kuin sopimusneuvotteluissa.

E-aineiston joustavan hankinnan tukemiseksi

- valmistellaan yleisten kirjaston konsortion kautta tapahtuvaa hankintaa. Yleisten kirjastojen konsortio on ollut olemassa vuodesta 2004 lähtien. Alun perin konsortio perustettiin verkkopalvelujen kehittämistä sekä sähköisen aineiston keskitettyä hankintaa ja hallinnointia varten. Konsortio oli silloin nimeltään Pallas-maakuntakonsortio ja siihen kuului Pallas-kirjastojärjestelmää käyttävät maakuntakirjastot.
- muokataan em. konsortiosopimusta siten, että se kattaa kaikki Suomen yleiset kirjastot.
- voidaan em. konsortiosopimus myös laatia niin, että sen toiminta kattaa tarvittaessa sellaisia yhteisiä hankintoja ja toimintoja, jotka on taloudellisesti järkevää tehdä konsortiopohjalta.

Konsortion valmisteluryhmään on nimetty Erkki Lounasvuori, Virva Nousiainen-Hiiri, Inkeri Näätäsaari ja Rebekka Pilppula. Aija Laine osallistuu valmisteluryhmän työhön hankkeen palkattuna työntekijänä.

- Kuntaliiton kanssa on aloitettu neuvottelut tarkoituksena saada heiltä lainopillisia neuvoja ja tukea konsortion sopimustekstin laadinnassa. Tavoitteena on, että konsortion avulla tehtäisiin ensimmäisiä hankintoja vuoden 2013 aikana.

Yleisten kirjastojen konsortion yhteistyö FinELibin kanssa vaatii määrittelyä. FinELib – konsortiossa on meneillään palvelujen uudistamisprojekti, missä myös haetaan uutta toimintamallia FinELibin ja yleisten kirjastojen yhteistyölle. Tässä yhteydessä on myös syytä miettiä

- tarvitaanko palvelusopimuksen uudelleen määrittelyä
- mitkä e-aineistonhankintaan liittyvät tehtävät säilyvät jatkossakin FinELib-konsortiossa
- mitkä siirtyvät yleisten kirjastojen konsortion vastuulle (FinELib hankinnat jatkuvat kuitenkin normaalisti vielä ainakin vuoden 2013 ajan).

2.3 E-aineiston käyttö ja käytettävyys

2.3.1 Käytettävyys

Kirjastoissa tarjottavien e-aineistopalvelujen ongelmaksi muodostuu usein niiden heikko käytettävyys. Palvelut ovat hajallaan ja käyttö tapahtuu erillisten käyttöliittymien kautta. Usein myös henkilökunta kokee e-aineistot liian monimutkaiseksi kokonaisuudeksi ja näin ne eivät jalkaudu luontevaksi osaksi kokoelmaa.

Kirjastojen mahdollisuus käytettävyysratkaisuihin on rajattu. Aineiston suojauskäytännöt ovat oikeudenhaltijoiden määrittämiä ja näin ollen niihin ei kirjastoilla ole päätäntävaltaa. Sen sijaan kirjastot voivat parantaa käytettävyyttä mm. valitsemalla sellaisia kaupallisia palveluja, joissa asiakkaiden ja kirjastojen tarpeet on huomioitu.

Julkisia tietohallintopalveluja ohjaavat myös JHS – suositukset, joissa painopistealueina ovat tietojärjestelmien yhteen toimivuus, yhteisten tietovarantojen hyödyntäminen, asiointikäyttöliittymät, tietoturva ja tietosuoja, sekä palvelujen kehittämistä tukevat hyvät käytännöt. JHS – suositukset toimivat pohjana myös e-aineistopalvelujen määrittelyssä.

Esimerkki toimivasta e-aineistopalvelusta **asiakkaan näkökulmasta:**

- Yhden kirjautumisen periaate (asiakas kirjautuu kerran kirjaston palveluun ja sen jälkeen hän voi myös halutessaan ladata e-aineistoa)
- Kaikki digitaalinen aineisto yhden käyttöliittymän kautta (ei välittäjäkohtaisia näkymiä)
- Kansallinen näkymä, palvelu samanlainen kaikkialla Suomessa; käyttöperiaate on helppo oppia
- Asiakas saa kirjaston asiakaskäyttöliittymän kautta näkyviin kaikki lainansa ja varauksensa, painetun ja e-aineiston
- Online ja offline – mahdollisuudet, asiakas valitsee
- Mobiilikäyttöliittymä
- Suositukset ja uutuuudet helposti ja houkuttelevasti nähtävillä
- Helpot hakuominaisuudet
- Hyvät kuvailutiedot
- Fasetit
- Varausmahdollisuus
- Hankintaehdotukset
- Selkeät ohjeet ja opasvideot
- Suositukset
- Aineiston käyttömahdollisuus useammalla laitteella

Ominaisuuksia joita pitäisi olla toimivassa e-aineistopalvelussa **kirjaston näkökulmasta:**

- Aineiston pysyvyys: ei pelkoa aineiston saatavuuden loppumisesta johtuen esimerkiksi kustantajien ja välittäjien välisistä sopimuksista
- Hankittu aineisto mahdollista siirtää toiseen järjestelmään, jos sopimus välittäjän kanssa päättyy
- Integrointi kirjaston muihin järjestelmiin, esimerkiksi yhteiseen valtakunnalliseen käyttöliittymään
- Erilaiset lisenssit mahdollisia, monikäyttö/nidekohtainen käyttö, hintavaihtelut aineiston iän mukaan
- Laina-aikojen päätäntä kirjastolla
- Avoimet rajapinnat
- Aineiston avoimet formaatit, ei laitesidonnaisuuksia aineiston suhteen
- Datat avaaminen mahdollista
- Helppo uutuuksiseuranta
- Lisäkappaleiden tilaamisen automatisointimahdollisuus, esimerkiksi tietty varausmäärä -> automaattinen tilaus
- Tietojen siirto kirjastojärjestelmiin automaattisesti ja nopeasti tilauksen jälkeen
- Monipuoliset tilastointimahdollisuudet. Esimerkkejä tarvittavasta tilastoinformaatiosta:
 - lainaustilastot nimekkeittäin, genreittäin ja luokittain
 - lainaustilastot päivämäärän ja kellonajan mukaan
 - keskimääräinen laina-aika nimekkeittäin/luokittain
 - top-listat
 - yhteydenotto-tilastot jaoteltuna mobiilsovelluksen/verkkokäyttöliittymän välillä
 - Lisäksi tilastointikyselyjen räätälöintimahdollisuus
- Aineiston poistomahdollisuus kirjaston kokoelmista

- Mahdollisuus asiakkaan lainamäärän rajaamiseen
- Tilaushistoria saatavilla esimerkiksi ajanjaksoittain
- Sujuva ylläpito ja koulutus

E-aineiston käyttöä voidaan helpottaa myös yhteisen käyttöliittymän avulla. Käyttöliittymän rooli on erityisen tärkeä, koska se on samalla näyteikkuna ja portti digitaalisen aineiston maailmaan. Valtakunnalliseen käyttöliittymään voidaan koota myös kaikki opetus- ja tiedotusmateriaali. Käyttöliittymästä on mahdollisuus muokata mobiilisovellus helpottamaan lisääntyvää mobiilikäyttöä. Lisäksi käyttöliittymään voidaan tuoda suosituksia, vinkkejä ja uutuusseurantaa.

2.3.2 Käyttö ja kokonaisratkaisu

Hankkeen yhtenä päätavoitteena on kehittää e-aineistojen jakeluratkaisu yleisille kirjastoille. Jakelun käsitetään kattavan koko ketju kirjan julkaisijalta itse loppukäyttäjälle eli kirjaston asiakkaalle. Jakeluratkaisun selvittäminen on eräs hankkeen haastavimpia osioita. Digitaalinen maailma on jatkuvassa muutostilassa ja ratkaisussa tulisi huomioida myös tulevaisuuden muutokset. Jakeluratkaisun tulee tukea yleisten kirjastojen toimintaa ja mahdollistaa eri kanavien kautta tulevien digitaalisten tallenteiden jakaminen, esimerkiksi omakustanteet ja tekijänoikeusvapaa aineisto. Yleinen kirjasto ei ole vain väylä jakaa aineistoa julkaisijalta käyttäjälle, vaan kirjaston tulee tuottaa tähän kokonaisuuteen myös lisäarvoa tai palvelua.

Maissa, joissa e-aineistot ovat olleet jo pitkään osa yleisten kirjastojen kokoelmia, kehitetään uusia kirjastoratkaisuja. Nykyiset palvelut eivät ole tyydyttäneet yleisten kirjastojen tarpeita. Nämä kehitystyöt ja niiden seurauksena syntyvät ratkaisut on syytä tutkia huolella. Näkökulma näissä ratkaisuissa on yleisten kirjastojen asiakkaiden kysyntään vastaaminen.

Tutkimustyö tehdään mallintamalla erilaisia jakeluratkaisuja. Mallinnukset viedään asteittain kohti konkreettisia kuvauksia. Mallinnusten avulla arvioidaan eri vaihtoehtojen kustannukset ja niiden tarvitsemat resurssit. Päätavoite on joka tapauksessa valtakunnallinen yleisten kirjastojen ratkaisu.

Jakeluratkaisuun vaikuttaa myös se, mihin kirjastojen infrastruktuuri tulee kehittymään kokonaisuudessaan. Siirytäänkö kirjastojärjestelmissä avoimiin ratkaisuihin vai pysyvätkö kirjastojärjestelmät suljettuina jatkossakin.

- selvitetään, voiko KDK:n avoimella lähdekoodilla toteutettu asiakasliittymä Finna olla yleisten kirjastojen e-aineistotarjonnan ja tiedonhaun käyttöliittymä.
- mallinnetaan maailmalla käytössä olevia erilaisiin it -arkkitehtuurin pohjautuvia e-aineiston jakeluratkaisuja. Mallinuksissa arvioidaan myös ratkaisujen vaatimat kustannukset, mukaan lukien htv:t ylläpitokustannuksineen.

Tutkittavia malleja:

- Kaupallinen välittäjä(t), ostettu metadata, kirjaston ylläpitämä valtakunnallinen käyttöliittymä (ns. Tanskan malli)
- Kaupallisten välittäjien lisäksi kirjaston oma Adobe Content Server, joka mahdollistaa sellaisten teosten jakelun ja suojauksen, jotka hankitaan suoraan julkaisijoilta. (DCL)

- Kokonaan ulkoistettu jakelujärjestelmä
- tutkitaan uudet e-aineiston jakeluratkaisut. Esimerkiksi Yhdysvalloissa ollaan kehittämässä DCL (Douglas County Libraries) -malliin pohjautuvaa e-aineiston jakelujärjestelmää, joka toteutetaan kaupallisena palveluna pohjautuen kuitenkin avoimiin rajapintoihin ja avoimeen lähdekoodiin. Kanadassa puolestaan tullaan todennäköisesti vielä tämän vuoden aikana valitsemaan kirjaston jakelujärjestelmän toimittaja, joka vastaa yleisten kirjastojen ja kustantajien vaatimusmäärittelyjä.

3 Kirjaston rooli verkossa ja muuttuvassa toimintaympäristössä

3.1 Tiedon kokoaminen ja e-aineiston löydettävyyden helpottaminen

3.1.1 Kuvailutieto

Suomeen on parhaillaan rakentumassa kaikille kirjastoille yhteinen kansallinen metatietovaranto, Melinda. Kansalliskirjaston organisoimana kirjastot voivat osallistua aineistojen yhteiseen kuvailuun joko viemällä uusia tai rikastamalla jo olemassa olevia kuvailuja. Melindassa olevat kuvailutiedot voidaan siirtää omaan kirjastojärjestelmään tai mahdolliseen muuhun sovellukseen. Melindan kautta näkee myös, missä kirjastoissa aineisto sijaitsee.

E-aineistot eivät muodosta poikkeusta, vaan ovat tulevaisuudessa osa Melindaa. Jos e-aineistolle löytyy vastaava fyysinen aineisto, niin tällöin voidaan käyttää yhteistä sisällöllistä kuvailua.

Etenkin julkishallinnon tuottama, usein vain sähköisessä muodossa olevat aineistot ovat haasteellisia, sillä tällä hetkellä ne ovat pääsääntöisesti kirjastojen hakujärjestelmien ulottumattomissa. Tällaisia aineistoja ovat mm. erilaiset selvitykset, raportit ja vaikkapa opeusvideot.

SSYK-hanke pyrkii omalta osaltaan edistämään yhteisen Melindan rakentumista. Toimenpidetasolla on tärkeitä, että

- e-aineistojen kuvailutieto on nopeasti käytettävissä kustantajan tai jonkun välittäjän tuottamana ennakkotietona tai peruskuvailuna
- peruskuvailu täydentyy ja rikastuu kirjastojen toimesta
- yleisten kirjastojen konsortio osallistuu aktiivisesti kuvailuprosessien kehittämiseen

3.1.2 E-aineiston löydettävyys

Asiakkaan kannalta on tärkeitä, että kirjastojen e-aineistot ovat monipuolisesti haettavissa ja helposti käytettävissä.

3.1.2.1 Löydettävyys: KDK ja Finna

Kansallinen Digitaalinen Kirjasto, KDK on kaikkien kirjastojen, museoiden ja arkistojen yhteinen palvelukokonaisuus. Sen yksi päätehtävä on kirjastojen, arkistojen ja museoiden

yhteisen asiakasliittymän Finnan ylläpito ja kehittäminen. Finnaan voidaan rakentaa erilaisia asiakasnäkymiä, esim. e-aineistoille omansa.

Finna toimii siten, että se haravoi kirjastojen, museoiden ja arkistojen taustatietokannoista kuvailutietoja yhteisiin hakuindekseihin.

SSYK-hanke selvittää, miten e-aineistojen haku ja tarjonta voitaisiin järjestää Finnan kautta. Selvitettäviä vaihtoehtoja on kolme:

- Yleisillä kirjastoilla on oma e-aineistotietokanta, jonka Finna haravoi omiin indekseihinsä ja joiden pohjalta räätälöidään yleisten kirjastojen e-aineistoille oma asiakasnäkymä tai sitten kirjastojen omassa käyttöliittymässä on Finna omana hakuikkunana.
- E-aineistot erotetaan Finnassa kirjastojen aineistotietokannoista omaksi kokonaisuudeksi, johon rakennetaan räätälöity asiakasnäkymä.
- E-aineistojen haku tapahtuu Finnassa kuten muukin aineistohaku ja aineiston muodon rajauksella hakutuloksiin tulevat ainoastaan e-aineistot.

Alustavia keskusteluja on jo käyty Finnan edustajien kanssa. Neuvottelut eri vaihtoehdoista jatkuvat vuoden 2013 puolella.

3.1.2.2 Löydettävyys: Kustantajat

Kustantajat luovat pääosin e-kirjamarkkinat ja tarjonnan. Kustantajilla on käyttökelpoista kuvailutietoa, jota voi monipuolisesti hakea ja joka laadultaan tyydyttää useimpien yleisten kirjastojen asiakkaiden hakutarpeet.

SSYK-hanke selvittää:

- miten edistää kustantajien ja kirjastojen välistä kuvailuyhteistyötä riippumatta siitä, minkälaiseen asiakas- tai käyttöliittymään SSYK-hankkeessa päädytään. Yksi tärkeä vaikuttamiskanava on NextMedian Reading-hanke, jossa yleisillä kirjastoilla on edustus.

3.1.2.3 Löydettävyys: Oma käyttöliittymä

E-aineistojen oman käyttöliittymän etuna voi nähdä sen, että palvelun voi suunnitella yhdessä kustantajien kanssa ja e-aineistoja voidaan hakea yhdestä paikasta, mistä niitä voi myös sujuvasti käyttää. Tähän ratkaisuun olisi helpompi liittää myös omat digitoinnit ja halutessa kansalaisten tuottamat digitoidut omakustanteet.

Jos tähän ratkaisuun päädytään, niin SSYK-hanke selvittää:

- miten e-aineistojen haun ja käytön voisi toteuttaa Finnan kautta joko omana räätälöitynä asiakasliittymänä tai omassa käyttöliittymässä olisi hakuikkuna Finnaan (ks. luku 3.1.2.1).
- miten e-aineistojen haku ja käyttö toimisi, jos se olisi itsenäinen käyttöliittymä.

4. Osaamistarpeet ja koulutus

Aineistojen digitalisoituessa myös henkilökunnan osaamistarpeet muuttuvat. Kirjastoissa tarvitaan monenlaista e-aineistoihin liittyvää tietoa: yksityiskohtaisesta käytönopastuksesta

ta digitaalisten sisältöjen tuntemukseen. E-aineistoihin liittyvä koulutus on myös jatkuva prosessi. Muutoksia tapahtuu niin kirjastomaailman ulkopuolella kuin sen sisälläkin. Koulutus pitääkin jo alkujaan suunnitella niin, että se päivittyy tarpeiden mukaan. Digitaaliset aineistot on otettava osaksi jokapäiväistä toimintaa ja ymmärrettävä osaamisen ydinalueeksi. Koulutus on myös suunniteltava ja tuotettava valtakunnallisesti, jotta eroja eri kirjastojen välillä ei syntyisi.

Aluehallintovirastojen keskeiset arviot peruspalvelujen tilasta 2011- julkaisun arvioinnin taustalla olevassa kyselyssä kirjastoilta toivottiin ehdotuksia verkkoaineistojen saatavuuden ja käytön kehittämiseksi. Aineistojen käytön lisäämiseksi kirjastot pitivät ensisijaisen tärkeänä asiantuntemuksen kehittämistä.

Koulutuksen pohjaksi

- harkitaan mahdollisuutta laajentaa SSYK – työryhmän toimintaa maakunnalliseen suuntaan, jolloin kokouksia olisi harvemmin, mutta suuremmalla osanottajamäärällä. Näin uusin tieto saataisiin kaikkiin maakuntiin ja samalla voitaisiin luoda maakunnallisten e-aineistohenkilöiden verkosto.
- E-aineistohenkilöt toimivat linkkinä keskitetyn koulutuksen, sekä tiedotuksen ja oman maakuntansa välillä

Jatkossa koulutusta

- pyritään tuottamaan keskuskirjastojohtoisesti. Yleisten kirjastojen konsortiomalliin perustuva hankinta voidaan organisoida niin, että samalla huolehditaan myös aineiston koulutuksesta.

Osaamisen tueksi

- on tarpeen luoda koulutusmalli ja standardit, joiden avulla voidaan suunnitella koulutusten sisältö ja toteutustavat. Standardit tulee päivittää jatkuvasti, jotta ne aidosti vastaavat tarpeisiin.
- selvitetään, miten kirjastojen laite- ja ohjelmistoresurssit saataisiin vastaamaan nykypäivän tarpeita. Näistä voidaan ainakin antaa suositukset kirjastoille vietäväksi eteenpäin kunnalliselle tasolle.
- Koulutusmateriaalia tuotetaan monen eri kanavan kautta (sivusto, videot ja maakuntakoulutukset).
- Yhteistyö ELY – ja AVI- keskusten kanssa koulutuksen suunnittelussa ja järjestämisessä.

5. Tiedotus ja markkinointi

5.1. Tiedotus

Hankkeen suunnitteluvaiheessa tulee edistysaskeleista tiedottaa ensisijaisesti alan sisällä. Ulkoinen tiedotus on kuitenkin tarpeen, kun hankkeen toimenpiteet edistyvät ja vaikuttavat myös kirjastojen sidosryhmiin.

- Tiedotuksen kohderyhmät:

- Kirjastojen johto, hankinnasta vastaavat, FinElibin henkilökunta ja YKN
 - Kirjastojen henkilökunta
 - Kunnalliset päättäjät: lautakunnat ja johtavat virkamiehet
 - Kustantajat, välittäjät
 - Muut sidosryhmät, esim. Kuntaliitto ja Kunta-IC
 - Media
- Tiedotuksen pääväline on alkuvaiheessa hankkeen verkkosivut, jonne kootaan tärkein informaatio ja hankkeeseen liittyvä materiaali. Verkkosivujen aineistosta tiedotetaan Kirjastot.fi:n tiedotteissa, ammattikalenterissa ja sosiaalisessa mediassa.
 - YKN ja kirjastojen johto saavat tietoa suorapostituksin ja eri kokousten kautta. YKN:n kokouksissa, Keskuskirjastokokouksessa ja muissa valtakunnallisissa tilaisuuksissa käydään säännöllisesti läpi e-aineistotilanne.
 - Valmistuvaa kirjastohakemistoa voidaan käyttää henkilökunnan tiedotuksen apuvälineenä.
 - Tiedotus kustannuskentälle sekä NextMedia/eReading-hankkeeseen tapahtuu pääasiassa henkilökohtaisin kontaktein.
 - Tiedotusta hoitaa SSYK-työryhmä ja Kirjastot.fi. Jatkossa tiedotustehtäviä siirtyy myös perustettavan yleisten kirjastojen konsortion tehtäviin.
 - Mediatiedotusta tehdään lähinnä silloin kun käynnistetään kokeiluja, jotka näkyvät asiakkaille. Alan sisäisenä tiedotuskanavana toimii Kirjastot.fi:n ympäristön lisäksi Kirjastolehti.

5.2. Markkinointi

Markkinoinnissa markkinointimateriaalineuvottelut kuuluvat olennaisena osana näkymättömän hyödykkeen hankintaan. Kustantajien ja välittäjien kanssa neuvotellaan hankinnan ja käytön eri vaiheisiin sijoittuvan materiaalin tuottamisesta ja jakelemisesta yhteistyössä. Kyseessä on uusi tuote, joka vaatii uudenlaista ja tehokasta markkinointia..

- Kirjastojen sisäinen markkinointi, materiaalit:
 - sähköinen tiedotusmateriaali kokoelmaan tulevista uutuuksista
 - tekniset ohjeet aineistojen käytöstä ja sopimuksista
- Asiakkaille:
 - tekniikan ja käytön opastuksen sähköiset ja paperiset ohjeet
 - kokoelman esittelyyn liittyvät kuvat ja tekstit sähköisenä, sekä fyysiseen tilaan liittyvinä materiaaleina
- Medialle:
 - kuvat ja markkinointitiedotteet kausipohjaisesti
- Markkinointiaineiston suunnittelu ja tuotanto tulisi toteuttaa keskitetysti konsortiossa sovittavalla tavalla. Aineiston levitystä varten tulee kehittää Kirjastot.fi:n aineistopankkia tai jotain muuta helposti käytettävä verkkotilaa
- Valmistuvan kirjastohakemiston käyttöä kehitetään niin, että asiakkaat voivat sen avulla helposti löytää kirjastojen e-aineistot, lainattavat laitteet ym.

- Markkinointi- ja tiedotuskanavien toiminnasta tulee saada ajantasaisesti tilastotietoa ja niiden tulee mahdollistaa myös palautteen antaminen monipuolisella tavalla.
- Markkinointiyhteistyön kumppaneita voidaan etsiä kustantajista, välittäjistä, ohjelmisto- ja laitetoimittajista. Tavoitteena on, että e-aineistojen käyttö tulisi Suomessa tutuksi.

6. Tutkimus ja yhteistyö

Tutkimus ja yhteistyö eri tahojen kanssa ovat oleellinen osa hanketta. Tätä kautta saadaan tärkeää tietoa siitä, mitä esimerkiksi kustannusalalla tapahtuu. Toisaalta yhteistyö on hyvä väylä jakaa tietoa hankkeesta eteenpäin ja tuoda yleisten kirjastojen tarpeita esiin.

Yhteistyökumppaneita:

- Hankkeen seuranta ja arviointi:
 - OKM, YKN
- Aineistot:
 - Kustantajat, välittäjät, Kansalliskirjasto, kirjastojen asiakkaat
- Tiedotus ja markkinointi
 - Kirjastot.fi, kustantajat ja median edustajat, valtakunnalliset hankkeet kuten Next Media (eReading)
- Tutkimus
 - Korkeakoulut, Kansalliskirjasto, Next Media
- Koulutus
 - ELY, AVI
- Tekniikka
 - Kirjastot.fi, Kansalliskirjasto, alan kaupalliset toimijat
- Kansainvälinen yhteistyö
 - E-aineistojen kanssa työskentelevät kirjastoalan toimijat ja järjestöt kuten EBLIDA

7. Yhteenveto ja tiivistelmä

Tässä toimenpidesuunnitelmassa käytiin läpi ne asiat, joita SSYK – hanke ehdottaa toteuttavaksi yleisten kirjaston e-aineistojen suhteen. Kenttä on laaja. Toimenpiteet koskevat e-aineistojen hankintaa, kokoelman muodostusta, e-aineistojen käyttöä ja käytettävyyttä, tiedon löydettävyyttä, koulutusta ja markkinointia. Laajasta toiminta-alasta huolimatta jokainen osio on oleellinen kokonaisuutta rakennettaessa. Hankinnan kautta saadaan aineistoja, joita asiakkaat toivovat, käytettävyydellä ja tiedon löydettävyyden parantamisella ne saatetaan asiakkaiden käyttöön, koulutuksella rakennetaan osaamista aineistojen hallintaan, ja tiedotuksen ja markkinoinnin avulla ne saatetaan henkilökunnan ja asiakkaiden tietoon.

SSYK - hanke jatkaa toimintaansa paneutumalla jokaiseen osioon ja selvittämällä toimintatavat ja vastuut, joiden avulla toimenpiteet toteutetaan käytännön tasolla. Laaja toiminta

vaatii kattavaa yhteistyötä, jossa osallisena on oltava niin yleiset kirjastot kuin sektorin ulkopuolisetkin toimijat.

SSYK – hanke on onnistunut toiminnassaan siinä vaiheessa, kun yleisten kirjastojen käytössä on asiakkaita tyydyttävä e-aineistokokoelma, digitaalinen aineisto löytyy helposti ja asiakkaat saavat sen käyttöönsä joustavasti ja tarvittaessa asiantuntevan opastuksen ke-
ra. Meillä on kaikki mahdollisuudet onnistua luomaan suomalaisille tasa-arvoinen ja laadukas e-aineistojen palvelukokonaisuus. Tämä on päämäärä, johon on pyrittävä.